

УДК [332.122:338.43](477)

П 75

*Рекомендовано до друку Вченою радою ДУ
«Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»
(протокол №10 від 25 грудня 2014 р.)*

Науковий редактор:

Боршевський В. В. доктор економічних наук, доцент, завідувач відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України».

Рецензенти:

Остафійчук Я. В. доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу соціоекологічних проблем сталого розвитку ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»;

Гончаренко І. В. доктор економічних наук, професор кафедри світового сільського господарства і зовнішньоекономічної діяльності Миколаївського національного аграрного університету;

Мельник М. І. доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»

П 75

Пругла Х. М.

Соціально-економічний розвиток сільських територій: регіональний вимір : монографія / Х. М. Пругла ; НАН України. – Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2015. – 355 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-7566-9

Монографія присвячена дослідженню сучасних теоретичних, методологічних і прикладних засад розвитку сільських територій в умовах інституційних та структурних перетворень в Україні. В роботі розкрито сутність та розуміння організації сільських територій; систематизовано нормативно-правове забезпечення їх розвитку; узагальнено підходи до їх ідентифікації та класифікації; здійснено аналіз стану інституційного забезпечення сільського розвитку країн-членів ЄС. Значна увага приділена вивченню особливостей розвитку сільських територій в контексті реалізації державної регіональної політики. Досліджено вплив регіональної структури економіки на забезпечення розвитку сільських територій. Обґрунтовано необхідність оцінки потенціалу сільських територій виходячи з визначення можливих напрямків їх розвитку, зорієнтованих на забезпечення зростання якості життя сільського населення. Наведена характеристика основних системних моделей розвитку сільських територій (макромоделей, структурних балансових, когнітивних, виробничих тощо) та їх застосування для забезпечення ефективного управління сільськими територіями на різних рівнях, оптимального планування, дослідження варіантів сценаріїв розвитку та розробки системи прийняття рішення тощо.

Для науковців, економістів, керівників і працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, які займаються питаннями розвитку сільських територій і сільського господарства в Україні.

Літер. 214.

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-7566-9

© Х. М. Пругла, 2015

© ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	12
1.1. Концептуальні основи сутності та організації сільських територій.....	12
1.2. Світова практика ідентифікації та класифікації сільських територій.....	30
1.3. Формування інституційного середовища розвитку сільських територій у країнах-членах ЄС.....	48
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	64
2.1. Існуючі підходи до дослідження розвитку сільських територій.....	64
2.2. Оцінка ефективності регіональної політики соціально-економічного розвитку сільських територій.....	85
2.3. Регіональні аспекти розвитку сільських територій.....	106
2.4. Стимулюючий вплив реструктуризації регіональної економіки на розвиток сільських територій	122
РОЗДІЛ 3. СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ ЯК СКЛАДНА БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА	140
3.1. Системні характеристики сільських територій.....	140
3.2. Основні структурні елементи сільських територій.....	162

3.3. Потенціал сільської території як основа комплексного розвитку.....	177
3.4. Дослідження ресурсного потенціалу розвитку сільських територій.....	192
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	214
4.1. Системні моделі розвитку сільських територій.....	214
4.1.1. <i>Макромоделі</i>	225
4.1.2. <i>Структурні балансові моделі</i>	228
4.1.3. <i>Когнітивні моделі</i>	231
4.1.4. <i>Виробничі моделі</i>	241
4.2. Управління розвитком сільських територій.....	249
4.2.1 <i>Управління територією</i>	264
4.2.2. <i>Управління виробництвом</i>	271
4.2.3. <i>Управління ресурсами</i>	279
4.3. Оцінка ефективності реалізації потенціалу сільських територій.....	288
ПІСЛЯМОВА.....	307
БІБЛІОГРАФІЯ.....	313
ДОДАТКИ.....	330

ПЕРЕДМОВА

Економічно стійкі та соціально розвинені сільські території – гарант стабільності, незалежності та продовольчої безпеки держави, тому вектор їх розвитку має стати пріоритетним напрямом національної політики.

На сьогодні не існує загальновизнаної думки щодо того, які саме території відносять до сільських. Поняття «сільські території» є досить імпліцитним, у науковій літературі зустрічається велика кількість визначень, які мають «розмити» інтерпретацію. Щобільше, не визначені конкретні показники ідентифікації сільських територій, не закріплена дефініція сільських територій ні в законодавчому плані, ні в діяльності органів управління, що є стримуючим фактором виконання комплексу завдань, що стосуються економічних, соціальних, екологічних та інших сфер життєдіяльності села. Тому сільська територія як об'єкт дослідження вимагає чіткого визначення, окреслення базових функцій, факторів впливу, проведення комплексної оцінки її розвитку (з врахуванням одночасно і територіального аспекту і сукупності суспільних відносин, які включають в себе економічні, соціальні, культурні, демографічні, екологічні та інші індикатори), що дозволить здійснювати міжрегіональні та міжнародні порівняння, забезпечити ефективне управління сільськими територіями на різних рівнях, оптимальне планування, досліджувати варіанти сценаріїв розвитку та розробку системи прийняття рішення тощо.

Несформованість інституційного середовища функціонування сільських територій, законодавча мінливість стосовно майбутніх реформ землі та адміністративної реформи тощо стають перепонами на шляху до формування чітких пріоритетів і цілей їх розвитку. Відсутність законодавчо визначеної політики розвитку сільських територій законсервувала чинну неефективну систему розподілу повноважень між різними рівнями влади та суб'єктами сільського розвитку. Така ситуація призвела до зростання безробіття на селі, збільшення міграційних потоків з села в міста і за кордон, простоювання та деградації значних обсягів сільськогосподарських земель, зосередження вагомих земельних ресурсів в агрохолдингах, неможливості використання власних ресурсів території тощо.

Україна ж володіє сприятливими географічними, кліматичними, ресурсними тощо передумовами для розвитку сільських територій, тому потенційно спроможна стати державою з пріоритетним розвитком аграрної сфери та одним з основних постачальників на світові ринки екологічно чистої продукції. Проте на сьогодні проблема невідповідності рівня розвитку українського аграрного сектору та сільських територій світовому рівню поки що залишається нерозв'язаною.